

պագայ բարոյութեան միջոց-
ներից մէկն համարելով:

Ինչպէս Նորին Սրբազան-
ութեան նամակից երեւում է,
դպրոցի ծախուց կէսը Կ.
Պօլսի յանձնատնակէ յան-
ձըն առել, իսկ միւս կէսի
համար, որ 2—3000 ուրբի
է, Հայրիկն իւր յոյսը դը-
րած է Ռուսաստանի մեր
եղբայր դէպի նա ունեցած
վտարանութեան վերայ և ի՞նչ
տարակոյս, որ չի սխալվի:

Տարեկան 2 կամ 3 հազար
ուրբի այդպիսի հիմնաւոր—
օգտաւէտ գործի համար մեր
ուսանողների եղբայրներից
չափ անհատներ միայն կա-
րող են առանց նեղանալու
տալ, եթէ նոցա մէջ բարե-
գործական և ազգասիրական
զգացմանց վերաբերութեամբ
մրցումն ծագի:

Ռուսաստանի ո՞ր հայ հա-
սարակութիւնն անկարող է մի
փոքրիկ ընկերութիւն կազմե-
լով տալու այդ աննշան գու-
մարը յօգուտ Հայրիկի ձեռ-
նարկութեան: Մենք չենք տա-
րակուում, որ այս հրաւերին
չափ տեղերից արձագանք կը
տան. Թիֆլիզ, Բաքու, Ա-
ղէքսանդրապոլ, Երևան, Շու-
շի, Ղալար, Նոր-Նախիջևան,
ինչպէս և մասնաւոր անհատ-
ներ, միմեանց ձեռքից յա-
փըշտակել կ'ձգտին այդ փա-

ռաւոր և պատուաւոր պատ-
կը:

Կ'յուսանք և կարծում ենք
որ չենք սխալվիլ: Խմբագրու-
թիւնս էլ պատրաստ է իւր ծա-
ռայութիւնն անելու ամեն
նուէրներն յօգուտ վարագայ
երկրագործական դպրոցի հա-
սուցանելու ըստ պատկանե-
լոյն:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ղ. Զ. Լ. Ա. Բ.

(Թղթակցութիւն «Միջոց Հայաստանի» լրագրի)

Որո՞ւմք տէր: Շատապէս մեզ
հաւատի՞ մի ուրախակի իրողութիւն
հաղորդել ձեզ: Մարտի 28-ին Ղը-
լարի հասարակութիւնը այն ինչ Տը-
րախորում էր թեմական դպրոցի ուր
որոշել էին նիստ կազմել նոյն ուսում
նորանի և սուրբ Լուսաւորիչ եկե-
ղեցու եկեղեցի մօտ տարեկան ծախուց
և արդիւնաց հաշիւները վերադնե-
լու: այս երկու հաշիւներն առաջ
թիւնը իրանց ստորագրութեամբ հա-
սարակութիւնը վաւերացնելուց յի-
տայ, ի միջի պանդոկ հարցերի նոյն
թեմական դպրոցի հոգաբարձուներից
պարոն Աստուածատուր Լաճկաճեան.
ցը առաջարկեց մի հարց. «Պարոն-
նե՛ր, մեր երկուս վարձարանները
տակաւին չեն հասել մի ապահով
զրուծեան, զիտարտուիս իղական
սեւի համար չունենալով սեպհա-
կան տուն, մինչև երբ անյարմար և
այն ծանր գնիքով պէտք է տուն
վարձենք, որի համար թէպէտ շատ
անգամ նիստ կազմեմ ենք, բայց
սպարազգաբար չէ յաջողուել մեզ
և մեր խորհրդակցութիւնը մնացել
է առանց իրագործման: Ահա տակի
այսօր եկել է ժամը, երբ բազմ
ունեցայ յայտարարել ձեզ, որ մի

տակաւին մեզ և ձեզ անցայտ ոմն,
որին երաշխաւոր է իւր ծխական խո-
րէն քահանայ Ղորղանեանցը, ունի
հաստատ կամք և գիտատրութիւն
վեց հազար ուսուրբ փող նուրիւ ի-
գական սեւի վարձատուն շինելու
համար, միայն այն պայմանով, որ
վարձարանի հիմնաքարը և անունը
արուի նորան: Ձեզ ևս յայտնի է,
որ այս մեր ուսուցիչների շինու-
թեան համար, ի վաղուց արդէն
հոգեւոր իշխանութեան կողմից վըճ-
ած էր, մեր թեմական դպրոցի ու-
նեցած գումարից գործ դնել երկու
հազար ուսուրբ: Հարցը շատ պարզ է,
ուրեմն առ այժմ անցայտ անձնի
6000 ուսուրբ ընծայարեալութեամբ
հաստատած յիշեալ քահանային
բաշխատութեանը, առ ձեռն ու-
նինք ընդամենը 8000 ուսուրբ: Թէ
որ, պարոններ, այս գումարով չի-
նութիւնը յարմարագէտ չկատարե-
լագործուց, յոյս կայ արդեօք պա-
կատորը ժողովրդի կողմից լրացնելու,
կամ թէ հասարակութիւնը ինքը
թող կտայ, որ անցայտ ոմն համա-
ձայն իր պայմանի, ուսուցիչների ա-
նունը իր վերայ առնի: Այս հարցը
մուկներին պատասխանեց պատուա-
նուն քաղաքացի Կասպար Մամա-
ջանեանի իր հետ առնելով ձայների
համաձայնութիւնը, ասելով. «մենք
պատրաստ ենք և խոստանում ենք
երկու հազար ուսուրբ ժողովարա-
րութեամբ հաւաքել մեր միջեց այդ
աղին. նպատակի համար, և միևնոյն
ժամանակը համախառնակ թղթով
իրուսեց արուցեալ հոգաբարձուց,
Տէր Խորէն քահանայի միջնորդու-
թեամբ ինձ հասարակութեան կողմից
անցայտի շնորհակալութիւն անելու,
որը ապագայումս կ'ընէ Աստուած յա-
ջող յայտնուելու է ուսուցիչների
ճակատի վերայ: Ինձ ևս մնում էր,
պարզ սրտով և մաքուր ձեռքով
շնորհակալութեան խունի ծխելու
յայտնի և անցայտ զահարներին ա-

ռաջ, բայց մինչդեռ նոր է գործն
և իրագործման չէ հասած, թող-
նում եմ իմ խունի ու մոմը մի այլ
ժամանակի:

Ա. Կ. Ե.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԹԻՒՐԲԱՆ ԵՒ ԱՆՔԱՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒ-
ԹԻՒՆԸ:

Արեւելքում անցքերը, ինչպէս
երևում է, վերջ չունին, և հարուստ
նիւթ են տալիս քաղաքագէտներին
իրենց պրաքտիկներին համար: Հա-
ղեւ թէ երեւում է, որ արեւելք
տաղնապի մէջ ձգող մի խնդիր իւր
լուծման է հասնում և Եւրոպան
կարծում է, որ խաղաղութիւնը
հաստատեց, իսկոյն հետեւում է
զրան մի ուրիշ խնդիր, որը աւելի
ևս անհասկոյնացում է շփոթութեան
մէջ է ձգում քաղաքական աշխար-
հը: Հարկը տարուց աւելի է, որ
Եւրոպան սովորել է սուլթանին կո-
չել «բոսֆորի ավերիկի հիւանդ
մարդը»: Կրտսիկ Եւրոպան կամե-
նում է հասկացնել, որ օսմանեան
պետութիւնը վատ վիճակի մէջ է
և չի կարող իւր կեանքը շարունա-
կել: Բայց մինչև օրս Թուրքիան չէ
մեռնում, ապրում է իւր հիւանդ
կեանքով, ինքը չէ առողջանում,
իսկ ուրիշներին հիւանդացնում է:
Որտեղից, ինչպէս այդ ուրիշ խն-
դիր է, բայց և այնպէս Թուրքիան
կարողացել է պատերազմի համար այն-
պիսի պատրաստութիւններ տեսնել
որ ոչ թէ միայն Յունաստանին է
վտանգ սպառնում, այլ և նրանք
որոնք կը կամենային օգուտ քաղել
հանգամանքից և կծելու Թուրքիա-
յին, ալուանը բերանների մէջ կը
վիշուրին: Վերջին արեւելեան պատե-
րազմից յետոյ Թուրքիի կոնգրեսում
խաղաղութեան պայմանագիրը գրե-
լու ժամանակ արեւելքի զրուծիւնը
և Եւրոպայի պետութիւնների յարա-
բերութիւնները այնպիսի մի կերպա-

րանք էին ստացել, որ հանգուցեալ
լորդ Բիֆոնի փոքր չէր կարող պայ-
մանագիրը գրել, այսինքն արեւելեան
խնդիրը վճռել այնպէս, ինչպէս
ինքը կ'իմաստար, միևնոյն ժամանակ
նա չէր էլ կարող համաձայնուել
ուրիշների առաջարկածների հետ:
Բերլինի պայմանագիրը այն ձեւը ըս-
տացաւ, ինչպէս որ հիմա ամենին
յայտնի է, այսինքն այդ պայմանա-
գիրը, արեւելեան խնդիրը վերջնա-
կան, որը չէ վճռում, այլ զրան
վերաբերեալ բոլոր խնդիրները մնում
են կիսատ, անորոշ զրուծեան մէջ.
ամենքը իրաւունք ունեն մի բան
ստանալու, որը դեռ չեն ստանում:
Այս պիտատութեան աշակիցը Բիզ-
մարին էր, որի քաղաքականութեանը
ձեռնառն չէ, որ մեծ պետութիւն-
ների ձեռքերը ազատ լինեն: Այս-
պէս հանգուցեալ լորդ Բիֆոնի փոքր
շնորհքով ունեք մենք Բերլինի
պայմանագիրը, որը արեւելեան խն-
դիրը հոսանքի մէջ է ձգում քան
և հինգ տարի քննուց յետոյ: Այս
անգամ «բոսֆորի ավերիկի հիւանդ
մարդը» կամ կ'բարհաճի մեռնել
կամ կ'համաձայնուի ընդունել այն-
պիսի դեղեր, որոնք նրան կ'առող-
ջացնեն: Վարագալի (Մոնտենէգրո)
խնդիրը լուծուց վերջը սպասում
էին յունական խնդրի լուծուելու:
Վերջապէս յունական խնդիրն էլ իւր
վախճանին է հասնում: Երկու կողմից
համաձայնուել են, սուլթանը իւր
փրագէտը ընդունում է տէրութիւն-
ներից առաջարկած և Յունաստանի
համաձայնութիւնը գտած յունական
սահմանի գիծը: Ինչպէս որ մենք
արդէն յայտնել ենք, բաւականին
ժամանակամիջոց կանցի զիջած եր-
կիրները Յունաստանին յանձնելու
մէջ: մինչև հիմա հազիւ թէ թղթ-
թի վերայ համաձայնուեցան, իսկ
թղթից իրական աշխարհ մտնելու
համար դեռ բաւականին ծանապարհ
կայ գնալու: Գեւ. մեզ յայտնի էլ

կայ. նորա իրանց պատերի վայելելու
կնքում են իրանց հաստատութիւնը: Թէ
Շաքրապ գաւառում երբեք վրացու
չունչ չի եղել. Հայ են եղել կամ Ուղի-
էրմանի: Լեզու խօսքին այդ մասում
նշանակութիւն տալու է ոչ միայն Նորա
համար որ նոցա պատմութիւնը հուց
հետ և այսօր քաղում է Աղվանից և
Ուստայուց պատմութեան, այլ և նորա
ազգերից աւելի են ըմբռնում ազգու-
թեան գաղափարը. լեզուին հարցրու
«ինչ ևս դու» նա հարեան շատ մասն-
տականների պէս հօ չի պատասխանիլ
«մուտուլման», այլ «լեզուի» կանտանի
իրան (թէ և իրանց մէջ լեզուի անունը չեն
գործածում երբեք): Կրօնի մասին դեռ
խօսք բանալու ժամանակ ունինք. այս-
քանն էլ այն մտքով միայն ասուցալու,
որ անուան շարքում Գ. ի. Ե. ը ի անունն
էլ եթէ հիմա տեղ գտել է վարդաշե-
նում, իմացուի թէ մի ժամանակից, ին-
չու և ինչ տեղից է միջ սպրդել. իմա-
ցուի թէ մի պատուաւոր է այդ ուրիշի
ձեռքից, նոր ժամանակի, և չը բաժա-
նուի այն սխալը ունեց հետ: Թէ այդ
անունն էլ վաղուց է սեպհական վար-
դաշենի ժողովրդեան մի մասին: Գուցէ
հարցնեն. եթէ այդքան ընդգէմ եմ կրօ-
նական անունն ազգայնի հետ չփոխե-
լուն՝ ինչու. ապա մի այդքան էլ պարզ

չը յայտնեցի իմ հակառակութիւնը ժո-
ղովրդեան վերայ և՛ հայ անունն կրօ-
նական պատուաւոր լինելուն: Պատաս-
խանում եմ. զոնք այդ այնքաննոր պա-
տուաւոր չէր՝ որ դուրս գիծը կարողա-
նայի ճղան վերայ ինկոյն նշմարել, այլ
արմատի հետ շատ խոր է թաղուած հո-
ղի մէջ. այդ այնքան հին է՝ որ պա-
տուաւորման ժամանակից ոչ թէ մարդ
(ինչպէս առաջինը), ոչ թէ զրոյց, այլ
գիր էլ չը կայ՝ որ ասել կարողանայ, թէ
որ դարուց է այս ժողովրդը սկսել ին-
քեն իրան հայ անուանել (եթէ Աղվանը
չեն), մէկ էլ որ հաւատարմ իմ ընդ-
րած սահմանին՝ երբեք վճռական ոչինչ
չունիմ ասելու գրութեանս պարունակած
որ և իցէ հարցի վերայ, այլ գրում եմ
այն և այնպէս՝ ինչ որ կայ և ինչպէս
որ երեւում է ինձ. արդ, հայ անունն ա-
ւելի արմատացած և աւելի յաճախ է
երեւում թէ իմ նկարագրած ժողովրդեան
բերանում, թէ նորաբար հարեանների
քան զիւրջի բառը. բայց դորանից,
կրկնում եմ, միայն այս ժողովրդեան
կրօնը չէ՝ որ նման է հայկականին, միւս
նմանութիւններն էլ երեւելու են շարու-
նակ գրութեանս մէջ. իսկ վրացիութեան
և ոչ մի ուրիշ նշան չի երեւում ժողովր-
դեան մէջ, օտար կրօնի շատ մասիկ ժա-
մանակներումս մտած լինելու պատճառ-

ներն ու պատմութիւնը՝ այդ էլ երևալու
է գրութեանս մէջ:

Թողնելով ուրեմն խօսքիս այն մասը,
որից ուրիշ բան է խնդրուել՝ իւր տե-
ղումը շարունակել կնքում եմ այստեղ
այն ինչ որ անուանն է վերաբերում.
Ժողովրդեան մեծ մասի Հայ անուանու-
լուն էլ սխալ է ինչպէս և փոքր մասի
Գիւրջի մանուկանուելը, միայն առաջին
սխալը մի տեսակ հեղինակութիւն է ըս-
տացել իւր հնութեամբ, տարածումը լի-
նելով օտարների և իրանց մէջ, ուրիշ
էլ շատ կապերով որոնք միայնում են
այդ անունը կրող երկու ժողովրդին, ևս
էլ լսելով ժողովրդից Հայ և Քրիստոն յա-
տուկ՝ հասարակ անունները երկուսի
համար, ու համարելով նոցա ուրիշ էլ
նմանութիւնները հայերիս հետ, ոչինչ
աւելի նշանակութիւն չեմ տուել այդ
միջազգային կապերին քան այնքան՝ որ-
քան տուել են մեր հին մատենագիրնե-
րը ներկայ ժողովրդեան արդի անունը
անցնելու կրող մի հին ժողովրդի միա-
բանութեան մեր պատերի հետ, փոխուած,
ի հարկի, այն չափով՝ որքան պէտք է
փոխելին, այսօրուան գրութեան հաս-
նելին երկուսի զլխովն անցած դարերն
իրանց բերնունքներով: Եթէ նոյն իսկ
Աղվանից էլ մնացորդ լինի այս ժողո-
վարդը, կարելի է դարձեալ նոյն բանն
ասել. որովհետեւ Աղվանից նախկին յա-

րաբերութիւնն էլ հայերիս հետ շատ նը-
ման էր այն ժողովրդեան յարաբերու-
թեան՝ որի երկիրը մի կամուրջ էր Հայ-
աստանի և Աղվանքի մէջ Կուր գետի
վերայ ձգուած, իսկ ինքը միջնորդ հայոց
և Աղվանից փոխադարձ յարաբերութեան:

Կանք այժմ կանգնեք անուններից
հենց այն մէկի վերայ՝ որ իսկականն է
թիւում լինել և որ նոյն իսկ այս բոլորին
յիշուած տարակուսանաց լուծումն է
պարունակում, այն տարակուսանաց՝
թէ արդեօք որ արդի մնացորդ է մեր
վեր առած ժողովուրդը:

Մենք տեսանք, որ անուններից միայն
Ուրիշն է՝ որ գործ է ածում ժողո-
վարդ թէ իրանց մէջ, թէ օտարի մօտ,
և այդ առաւել այն ժամանակ՝ երբ Լ. և
Գ. ի մասին է հարց լինում:

Վարդաշենցին իւր խալիփին՝ Նիփե-
ցուն ոչ Ն է օ յ ի չի, ոչ Ք շ ա օ ն ա-
նունով չի ձանաչում՝ այլ Ուրիշ:

Նիփեցին էլ Վարդաշենցուն և իրան
Ուրիշ է ասում, միւս անունները մէջ
չի բերում օտարի մօտ, և Վարդաշենցու
հետ խօսելիս էլ:

Նիփեցին Վարդաշենցու հետ չի հա-
մաձայնում հային Արմէյի անուա-
նելու, ոչ Թուրքին Թաթար, այլ ա-
ռաջին Արմի անունն է տալիս, երկ-
րորդին՝ Թաթարի: Նիփեցին չի համա-

ձայնում Վարդաշենցու հետ և՛ ուրիշ շատ
անուններում ու նոքա չեն հաւանում
միմեանց բարբառի, միմեանց բառերն
ուղղում են, մէկը միւսինը սխալ համա-
րում, իսկ Ուրիշ անունն վերայ համա-
ձայն են:

Վարդաշենի յունագաւան ընտելները
երբեք իրանց հայ չեն անուանում, այլ
Գիւրջի և աշխատում են ամեն կողմից
որոշուել իրանց համալեզու գիւրջակցնե-
րից, իսկ Ուրիշ անունը միայն նոքա
էլ առնում են իրանց վերայ և ասում՝
«մենք Ուրիշ—գիւրջի ենք»:

Ուրիշ անունն այնքան կպած է տե-
ղին՝ որ բացի նշանակուած երկու գիւ-
րդից՝ Չուլուի, Միլլաբէղլուի, Սուլ-
թանուլուի թրքախօս ընտելներն էլ
իրանց Ուրիշ անուննում են և նոյն
անունով հայերից կանչվում:

(Կը շարունակուի):

